

פרופ' אורה לימור, חקר היסטוריה בישראל

חלוקת התפקידים ביני לבין הדוברת שאחריי, פרופ' אניטה שפירא, מחזירה אותנו לוויכוח הישן והחבוט אבל החשוב עד מאד שהתקיים לפני כתשעים שנה בדבר שיוכם האקדמי של לימודי ההיסטוריה באוניברסיטה העברית. הוויכוח הוא הסתיים בהחלטה להפריד את לימודי ההיסטוריה לשני חוגים שונים, היסטוריה והיסטוריה של עם ישראל. ולמרות שאני מתנגדת לחלוקה הארגונית הזאת, כמו שהתנגדו לה גם ההיסטוריונים בשנת 1935 ובראשם פרופ' יצחק בער, בסופו של דבר, זו החלוקה שהתקבלה והיא מקובלת היום ברוב האוניברסיטאות. אנסה אם כן לדבר בקצרה על לימודי היסטוריה בכלל להוציא לימודי היסטוריה יהודית, עד כמה שהדבר אפשרי.

החוג להיסטוריה שהוקם באוניברסיטה העברית ודומים לו הוקמו באוניברסיטאות האחרות כונה במשך שנים "היסטוריה כללית" במובן של היסטוריה אוניברסלית לעומת זו הלאומית. למעשה החוגים הללו היו ועודם בעלי אוריינטציה אירופית, מערבית ונוצרית. אם ההערה הראשונה שלי נגעה להפרדה בין שתי ההיסטוריות לאור האחדות הדיסציפלינרית ביניהן, השנייה נוגעת לעצם היומרה בשם "היסטוריה" כשהכוונה להיסטוריה מסוימת. כשמדובר היום בחקר ההיסטוריה בישראל שלא במובנה הארגוני הצר, מתקבלת תמונה רחבה, מורכבת ועשירה. לצד המחקר האוניברסיטאי בשני החוגים הנזכרים, נעשה מחקר היסטורי גם בחוגים לתולדות האסלאם ובחוגים ללימודי המזרח התיכון, בחוגים ללימודי המזרח הרחוק

בית הנשיא בירושלים, ג' כסלו תשפ"ה, 4.12.2024

מאה שנה לחברה ההיסטורית הישראלית

ובחוגים להיסטוריה של המזרח הקדמון, בחוגים לתולדות האמנות ולהיסטוריה של המדע, ואף בחוג למדע הדתות שמתמקד בתולדות הנצרות המזרחית על ענפיה השונים. המחקר וההוראה בחוגים האלה, הדגשים שמושמים בהם והתקציבים שמוענקים להם, נענים פעמים רבות למגמות שמכתיבה המציאות בהווה, ותמיד הפריחה הגדולה שחוו לשעה קצרה לימודי אפריקה עד שדעכו במהירות ונעלמו כמעט לחלוטין עם שוך העניין ביבשת הזאת, כאשר לעומתם משגשים לימודי המזרח הרחוק. הדברים ידועים ומאמתים כל פעם מחדש את האמרה (החבוטה אף היא) של בנדטו קרוציה שכל היסטוריה היא היסטוריה של ההווה. ריבוי ההיסטוריות לא נעלם מעיניהם של החוקרים בארץ והצורך במבט רחב ומקיף יותר בא לביטוי בשנים האחרונות בקריאה לחקור וללמד היסטוריה עולמית.

יהיו שמות החוגים והמחלקות אשר יהיו, המחקר ההיסטורי שנעשה בישראל הוא עשיר ומגוון, ומקום הבכורה שהוא תופס בעולם בולט בכל הפרמטרים: מאמרים בכתבי עת, ספרים, קרנות מחקר, כנסים אקדמיים. כפי שהראה הדוח שהכין לפני כמה שנים פרופ' ב"ז קדר במסגרת האקדמיה הלאומית למדעים, ואני מצטטת, "בדיקה ניסיונית של אימפקט מחקר ההיסטוריה הישראלי העלתה שההיסטוריונים ישראלים בולטים במישור הבינלאומי ללא כל יחס לחלקה של ישראל באוכלוסייה העולמית וגם בהשוואה לבני ארצות מפותחות שאוכלוסייתן גדולה מזו של ישראל פי כמה וכמה." מדובר אם כן במחקר היסטורי משגשג ופורח וכוחו רב לו כבר עשרות שנים.

אפשר להציע כמה הסברים לפריחה של המחקר ההיסטורי בארץ. אזכיר שניים מהם. האחד הוא היותה של מדינת ישראל מדינת הגירה שמשכה אליה במשך כל המאה

מאה שנה לחברה ההיסטורית הישראלית

העשרים ולאחריה אנשים מוכשרים מארצות שונות שהביאו איתם ידע, לשונות, מיומנויות ומסורות מהתרבויות מהן באו, והרחיבו את יריעת המחקר מבחינת אזורי המחקר, נושאי המחקר ומבחינת שיטות המחקר. הם הגבירו את המורכבות והרחיקו את הפשטנות.

ושנית, המיקום של ישראל, שנראה כאילו פריפריאלי לגבי חלק מההיסטוריות הנחקרות, הוא בעצם מיקום מרכזי מאין כמוהו מבחינה תרבותית. קורותיו של חבל הארץ הזה, שהוא ערש לידתן וגם מחוז חפצן של תרבויות ודתות גדולות (ואני מדברת על שלוש דתות אברהם), מספקים נקודת משען ארכימדית להבנה היסטורית וגם נקודת תצפית מיוחדת, פנימית וחיצונית, כביכול מהשוליים אבל בעצם מן המרכז.

לימודי ההיסטוריה בישראל, כמו האקדמיה בכלל, נמצאים היום במגננה גם כלפי חוץ ובמיוחד כלפי פנים. מול האיומים החומריים והרוחניים המתעבים באופן כחשרת עבים, חשוב להגיד, ששימור הפריחה המחקרית של מדעי ההיסטוריה חיוני במיוחד בתקופה כמו שלנו, שרבים מדי בה מקדשים את הבערות ורואים איום וסכנה בחשיבה ביקורתית, השוואתית, ובהסתכלות בעבר וגם בהווה בפתחות, ללא מורא וללא משוא פנים. ודווקא לכן, כדי לשמר את ההישג ולטפח אותו צריך שתצא מכאן קריאה להמשך התמיכה במחקר ההיסטורי הביקורתי על ידי הקצאת משאבים ומענקים וגיוס חוקרים מעולים. חיוני להגביר את התיאום בין האוניברסיטאות באופן שיבטיח תחרות אבל גם יאפשר התמחות ואף ניידות של חוקרים וסטודנטים. לימודי ההיסטוריה משגשגים באווירה חופשית ופתוחה עשויים להחזיר לכאן חוקרים בולטים שעובדים מעבר לים, וגם יאפשרו שיתופי פעולה עם ישראלים שחיים מחוץ לארץ, ועם העולם בכלל.

בית הנשיא בירושלים, ג' כסלו תשפ"ה, 4.12.2024

מאה שנה לחברה ההיסטורית הישראלית

מול מגמות של הסתגרות, פשטנות ומול ניסיונות להשתלט על הנרטיב ההיסטורי, חשוב לזכור ששום קהילה איננה אי, ושכל חברה מובנת טוב יותר דווקא דרך נקודות מפגש, השוואות, רב-שיח מתמיד ופתיחות תרבותית. כדי לאפשר את כל אלה, חשוב גם להחזיר את לימודי השפות – העתיקות והמודרניות - אל מקום הבכורה שהיה להן בעבר, ולא לשכוח את המשפט הראשון שלמדנו בשנה א בלטינית, כשעוד היתה חובה לכל תלמידי היסטוריה: *Historia magistra vitae est* - ההיסטוריה היא מורת החיים.

בית הנשיא בירושלים, ג' כסלו תשפ"ה, 4.12.2024